

недержавні пенсійні фонди, і гроші клієнта (підприємства від імені працівника або самого працівника) спрямовуються в існуючий фонд, можливе створення нового фонду.

Висновки. Відмітимо, що Україні доцільно розглянути можливість встановлення на першому рівні пенсій фіксованого розміру, що залежатиме від матеріального стану пенсіонера. Підхід встановлення базової пенсії, що є нижчою за прожитковий мінімум, та пенсійних доплат, які залежать від матеріального становища пенсіонера, набув широкого застосування в багатьох інших країнах світу. Цей підхід дозволяє створювати фінансово стабільнішу пенсійну систему, ніж у випадку гарантування мінімальної пенсії на рівні прожиткового мінімуму за рахунок страхових внесків солідарної системи. Також заслуговує на увагу досвід Великобританії у створенні та забезпеченні функціонування системи професійних пенсій, які подібні, в деякій мірі, корпоративним недержавним пенсійним фондам в Україні. Розвиток саме корпоративних недержавних пенсійних фондів, на нашу думку, на сьогодні є надзвичайно перспективним. Варто звернути увагу і на пільгові пайові пенсійні схеми (stakeholders pension) з низькими комісійними. Участь у такій пенсійній схемі може бути продовжено, навіть якщо людина змінить або припинить роботу. Штрафи за дострокове переведення коштів в інший фонд відсутні. Цікавим є досвід німецької банківської системи, де усі банки мають при собі недержавні пенсійні фонди, в які спрямовуються кошти клієнта (підприємства від імені працівника або самого працівника).

Вивчення зарубіжного досвіду діяльності пенсійних систем, і зокрема недержавних пенсійних фондів, дозволить прискорити дані процеси в Україні з врахуванням національних особливостей соціально – економічного розвитку.

Література

1. Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Навч. курс / Зайчук Б. О., Зарудний О. Б. та ін. – К.: АВТ, 2004. – 256 с.
2. Пенсійна політика : ефективна і зрозуміла // Пенсія. – 2008. – № 10. – С. 13 – 15.
3. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2003. – № 47 – 48. – С. 372 – 410.
4. Грушко В. І. Пенсійна система України. – К.: Кондор, 2006. – 334 с.
5. Малий Р. І. Діяльність недержавних пенсійних фондів (зарубіжний досвід) // Формування ринкових відносин в Україні. – 2005. – № 8 (51). – С. 68 – 70.
6. Сандлер Д. М. Огляд сучасних систем пенсійного забезпечення // Економіка та держава. – 2007. – № 12. – С. 92 – 94.
7. <http://www.dfp.gov.ua>

Надійшла 21.03.2009

УДК 330

А. В. ОЛІЙНИК

Хмельницький національний університет

СВІТОВА ФІНАНСОВА КРИЗА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ У 2008 РОЦІ

Проаналізовано основні показники діяльності комерційних банків за 2008 рік та визначено загальні тенденції розвитку банківської системи України. Акцентовано увагу на проблемах розвитку банківського бізнесу в умовах світової фінансової кризи.

The basic indices of commercial banks activity for the period of 2008 are analyzed; and the basic tendencies of development of bank system of Ukraine are determined. The main attention is drawn to the problems of development of bank business under the conditions of world financial crisis.

Актуальність дослідження. Сьогодні банківська система України переживає складні часи, що зумовлені світовою фінансовою кризою і як наслідок кризою ліквідності вітчизняних банків. Природа всіх економічних криз є абсолютно однаковою, вони виникають унаслідок порушення макроекономічної рівноваги. Очевидно, що подолання кризи пов'язано з встановленням нової макроекономічної рівноваги. Тому актуальним є дослідження загальних тенденцій розвитку банківської системи України з метою визначення пріоритетних напрямків діяльності банків та прогнозів на майбутнє, в умовах викликів світової фінансової кризи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення і дослідження загальних тенденцій розвитку банківської системи України проведено багатьма вітчизняними вченими. Особливо слід відмітити праці таких економістів, як Барановський О., Васюренко О., Гальчинський А., Геєць В., Кириченко О., Кравченко І., Ліневич Ю., Міщенко В., Мороз А., Смовженко Т., Крамаренко В., Шелудько Н., Бутенко О. та інші. Однак, зважаючи на той факт, що банківська система України знаходиться в постійному розвитку,

відповідно потребує подальшого дослідження та аналізу тенденцій функціонування. Слід відмітити, що питання функціонування банківської системи в умовах глобальних світових криз є недостатньо дослідженим.

Мета дослідження – аналіз основних показників діяльності банківської системи України за звітний 2008 рік та визначення позитивних і негативних факторів впливу на діяльність комерційних банків в умовах загострення кризових явищ.

Виклад основного матеріалу. Станом на 01.01.2009 року в банківській системі України зареєстровано 198 банків. Однак кількість діючих банків, тобто які мають ліцензію на здійснення операцій, – 184. В процесі ліквідації знаходиться 13 банків. Процедура ліквідації переважної більшості банків триває понад п'ять і навіть десять років. Отже, в стадії створення, а саме ліцензування банківської діяльності знаходяться один банк (табл. 1).

Аналізуючи дані табл. 1, бачимо, що тенденція зростання частки іноземного капіталу в банківській системі України на протязі 2008 року загальмувалась. В порівнянні з 2007 роком, коли частка іноземного капіталу збільшилася на 7,4%, у 2008 році його зростання склало лише 1,7%. Кількість банків з іноземним капіталом, в порівнянні з 2007 роком, зросла на 6 банків (при 12 у 2007 році). Слід відмітити, що нових банків із 100% іноземним капіталом на протязі 2008 року в банківській системі не з'явилося (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість зареєстрованих та діючих комерційних банків в Україні [1, с. 19]

Показник	2004	2005	2006	2007	2008
Кількість зареєстрованих банків, шт.	181	186	193	198	198
Кількість діючих банків, шт.	160	165	170	175	184
Кількість банків на ліквідації, шт.	20	20	19	19	13
Банки з іноземним капіталом, шт.	19	23	35	47	53
Банки із 100% іноземним капіталом, шт.	7	9	13	17	17
Частка іноземного капіталу, %	9,6	19,5	27,6	35,0	36,7

Якщо розглядати тенденції кількісної зміни банків України за останні п'ять років, то їх кількість динамічно зростала, як зареєстрованих так і діючих. Кількість банків, що перебувають у стадії ліквідації у 2008 році зменшилась на 6 банків. Це є позитивним фактом, адже в 6-и банках закінчилась довготривала процедура ліквідації, і нові кандидати даний список не поповнили.

Незважаючи на гальмування інвестування іноземного капіталу в банківську систему України у 2008 році, у період з 2004 по 2007 роки цей процес активно розвивався. Так кількість банків з іноземним капіталом за п'ять років зросла на 34 банки, а з 100% капіталом на 10 банків. Відповідно значно зросла і частка іноземного капіталу в банківській системі України – з 9,6% у 2004 році до 36,7% у 2008 році, тобто на 27,1%. Динаміку зміни кількісного стану банківської системи України і частки іноземного капіталу за п'ять останніх років показано на рис. 1.

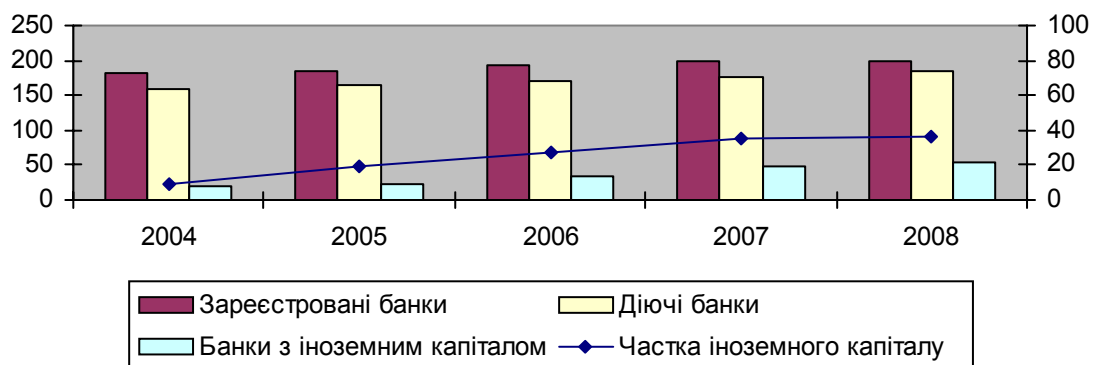

Рис. 1. Динаміка зміни кількості банків та частки іноземного капіталу в банківській системі України за 2004 – 2008 роки

За 2008 рік в банківській системі України спостерігається рекордне збільшення чистих активів. Так в порівнянні з 2007 роком за 2008 рік активи зросли на 326690 млн грн. Найбільшу частку в структурі активів складає кредитний портфель, станом на 01.01.2008 року 792384 млн грн. У структурі кредитного портфеля переважали кредити надані суб'єктам господарювання – 472584 млн грн, проти 268857 млн грн фізичним особам. Збереглася тенденція до збільшення пріоритетного розвитку частки довгострокового кредитування 507715 млн грн. За матеріалами статистичної звітності складемо табл. 2 [1, с. 19].

**Основні показники обсягу активних операцій банків України за 2004 – 2008 роки
(у мільйонах гривень)**

Показники	Станом на 01.01.2005	Станом на 01.01.2006	Станом на 01.01.2007	Станом на 01.01.2008	Станом на 01.01.2009
1. Чисті активи (скориговані на резерви за активними операціями)	134348	213878	340179	599396	926086
2. Високоліквідні активи	23595	36482	44851	63587	79702
3. Кредитний портфель	97197	156385	269688	485507	792384
4. Довгострокові кредити	45531	86227	157224	291963	507715
5. Проблемні кредити (прострочені та сумнівні)	3145	3379	4456	6357	18015
6. Вкладення в цінні папери	8157	14338	14466	28693	40610
7. Резерви за активними операціями банків	7250	9370	13289	20188	

Збільшення активів призводить до більш ризикової діяльності банків, тому за результатами 2008 року маємо збільшення проблемних кредитів з 6357 млн грн до 18015 млн грн, тобто на 11658 млн грн. Частка проблемних кредитів у структурі кредитного портфеля банків України в 2008 році складає – 2,3%, тоді як у 2007 цей показник сягав 1,3%. Маємо у 2008 році збільшення проблемних кредитів за обсягами в 2,8 рази (порівняно з 2007 роком зростання становило в 1,4 рази). Отже, незважаючи на той факт, що частка проблемних кредитів у кредитному портфелі банківської системи України знаходиться на допустимому рівні 2,3%, темп їх зростання у 2008 році є викликом. За останні п'ять років це рекордне зростання проблемної заборгованості в банківській системі України.

Рис. 2. Динаміка зміни обсягів активів, кредитного портфеля та проблемних кредитів в банківській системі України за 2004 – 2008 роки

На протязі 2004 – 2008 років обсяги активних операцій, кредитний портфель та проблемні кредити динамічно зростали, що показано на рис. 2. Частка кредитного портфеля у структурі активів банків України станом на 01.01.2009 року складає 85,6% (станом на 01.01.2008 року – 80,9%). В порівнянні з 2007 роком він зріс на 4,7%, що свідчить про пріоритетний розвиток кредитування в банківській системі України (рис. 3).

Отже, з рис. 3 бачимо, що у структурі активів банків України переважає кредитний портфель 80,9% у 2007 та 85,6% у 2008 році. Високоліквідні активи зменшилися з 10,6% у 2007 році до 8,6% у 2008 році. В динаміці просліджується чітка тенденція до зменшення високоліквідних активів у структурі активів банків України. Так за 2008 рік їх частка зменшилась на 2% (в порівнянні за 2007 на 2,6%).

Вкладення у цінні папери банків України в структурі активів зменшилися з 4,8% у 2007 році до 4,4% у 2008 році, що свідчить про недостатній розвиток в Україні фондового ринку. Очевидно, що зменшення вкладень у цінні папери вітчизняних банків викликані також світовою фінансовою кризою.

Зобов'язання банків України у 2008 році зросли на 277005 млн грн, що є рекордним приростом з 1991 року. У 2007 році зобов'язання зросли на 232205 млн грн. Як видно з табл. 3, у зобов'язаннях банків частка коштів фізичних осіб більша ніж коштів юридичних осіб, що свідчить про зростаючу довіру

населення до банківської системи.

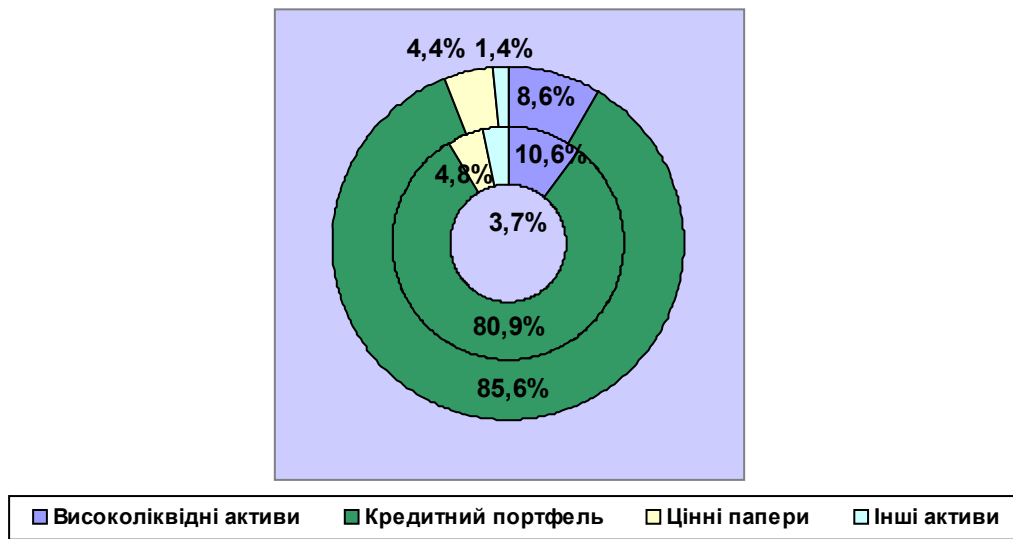

Рис. 3. Структура активів комерційних банків України за 2007 – 2008 роки

Таблиця 3

Зобов'язання банків України за 2004 – 2008 роки [1, с. 19] (у мільйонах гривень)

Показники	Станом на 01.01.05	Станом на 01.01.06	Станом на 01.01.07	Станом на 01.01.08	Станом на 01.01.09
1. Зобов'язання банків, всього	115927	188427	297613	529818	806823
1.2 У тому числі кошти суб'єктів господарювання	40128	61214	76898	111995	143928
1.2.1 Строкові кошти	15377	26807	37675	54189	73352
1.3 У тому числі кошти фізичних осіб	41207	72542	106078	163482	213219
1.3.1 Строкові кошти	33204	55257	81850	125625	175142

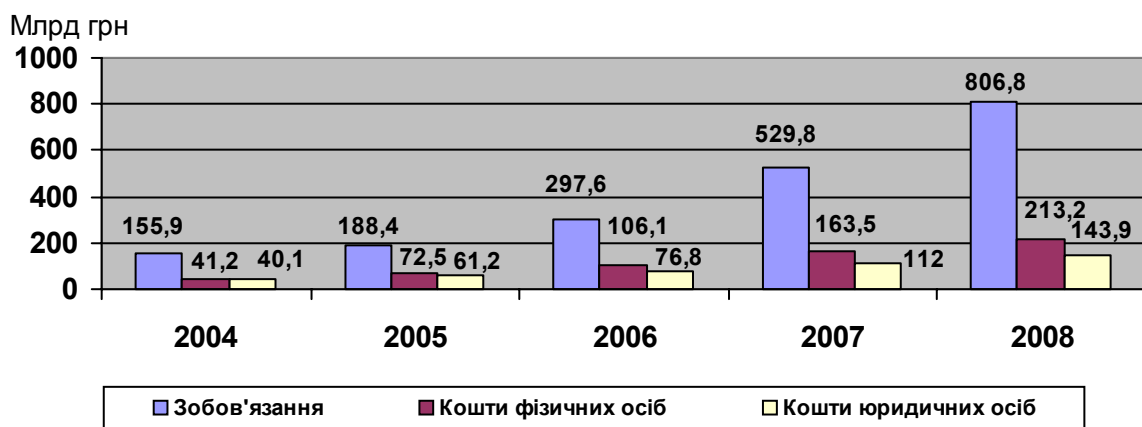

Рис. 4. Динаміка зміни зобов'язань банків України за 2004 – 2008 роки

На протязі 2004 – 2008 років зобов'язання банків України динамічно зростали (рис. 4). Відповідно зростали кошти залучені від суб'єктів господарювання і населення.

Власний капітал банків України зріс у 2008 році на 49685 млн грн. Для порівняння у 2007 році приріст власного капіталу склав 27012 млн грн. В основному власний капітал банків зріс за рахунок статутного капіталу з 42873 млн грн у 2007 році до 82454 млн грн у 2008 році, тобто приріст склав 39581 млн грн табл. 4.

Капітал банків України за 2004 – 2008 роки

Показники	01.01.05	01.01.06	01.01.07	01.01.08	01.01.09
1. Власний капітал банків, млн грн	18421	25451	42566	69578	119263
1.2 У тому числі сплачений зареєстрований статутний капітал, млн грн	11648	16144	26266	42873	82454
2. Частка капіталу в пасивах, %	13,7	11,9	12,5	11,6	12,9
3 Регулятивний капітал, млн грн	18188	26373	41148	72265	123066
4. Рентабельність капіталу, %	8,43	10,39	13,52	12,67	8,51

У 2007 році власний капітал зріс на 16607 млн грн. Частка власного капіталу в пасивах відповідає нормативному значенню і в 2008 році його частка зросла на 1,3%. Однак рентабельність капіталу у 2008 році зменшилась з 12,67% до 8,51%. Фактично цей показник майже досяг рівня рентабельності капіталу у 2004 році. Цей факт свідчить про скорочення обсягів операцій банків у звітному році. Особливо скоротилися обсяги кредитних програм банків у четвертому кварталі, що викликано загостренням економічної кризи. Ряд клієнтів контрагентів не змогли кредитуватись із-за погіршення фінансового стану, а з іншого боку із-за проблеми ліквідності, ряд банків не змогли забезпечити ресурсами не тільки операції кредитування, а й розрахунки платіжного обороту своїх клієнтів.

Висновки. Отже, з проведеного дослідження видно, що основні показники діяльності банківської системи України, на протязі останніх п'яти років, динамічно зростають, що є позитивним фактом у вітчизняній економіці. Звітний 2008 рік став для банківської системи рекордним щодо обсягів приросту зобов'язань, активів та власного капіталу. Фактично, основні позитивні надбання звітного року, були отримані за перші три квартали, оскільки в цей час ситуація на фінансовому ринку та в банківській системі України була стабільною.

Зростання частки іноземного капіталу лише на 1,7%, проти 7,4% у 2007, як і кількості банків 6, проти 12 в минулому році, свідчать про гальмування процесів інвестування іноземного капіталу у вітчизняну банківську систему. Причинами того є загострення світової фінансової кризи, яка негативно вплинула на банківські системи країн Європейського союзу та політичний ризик в країні.

Як видно з проведеного аналізу в 2008 році вітчизняні банки продовжували активно розвивати кредитні операції. Кредитний портфель банків зріс на 4,7% в порівнянні з 2007 роком і складає частку 85,6% у структурі чистих активів. При цьому частка високоліквідних активів зменшилась на 2%. Очевидно, що банки здійснювали більш ризикову діяльність при падінні рентабельності капіталу з 12,67% до 8,51%.

Зростання власного капіталу, як показав аналіз, в банківській системі України є позитивним моментом. Однак, рівень капіталізації вітчизняних банків є недостатнім і неконкурентоспроможним поряд з банками країн Європи. Це негативно впливає на їх стійкість та надійність в умовах фінансової кризи.

Починаючи з жовтня 2008 року в банківській системі України відбулося помітне зниження ліквідності ряду банків, яке носило системний характер і не могло не вплинути на результат діяльності вітчизняної банківської системи у цілому. Особливого загострення ситуація з ліквідністю банків набула в цей час у зв'язку з обмеженням доступу до фінансових ресурсів на зовнішніх ринках. Ряд вітчизняних банків втратили можливість рефінансування на зовнішніх ринках ресурсів.

За цих умов завдання ефективного аналізу та залучення банківських ресурсів на внутрішніх ринках є ключовим у діяльності банків. Очевидно банкам необхідно свідомо в майбутньому жертвувати прибутковістю задля нарощення запасу міцності, що забезпечить їх стійкість в умовах загострення кризових явищ. Це допоможе вирішити проблему ліквідності – здатність банку забезпечити виконання своїх зобов'язань, що залежить від сбалансованості активів та пасивів, а також відповідністю між термінами залучення пасивів та розміщення активів.

Література

1. Основні показники діяльності банків України на 1 січня 2009 року // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 2. – С. 19.

Надійшла 06.04.2009